

CANISTERAPIE V DĚTSKÉ PSYCHIATRII CANISTHERAPY IN PAEDIATRIC PSYCHIATRY

X: 1–122, 2008
ISSN 1212-4117

Markéta Nedvědová

Dětská psychiatrická léčebna Opařany

Summary

The contribution is focused on three-year experience in work with three different breeds of dogs in canistherapy in paediatric patients with different psychiatric diagnoses in the Paediatric Psychiatric Facility in Opařany.

Key words: Boxer – Brussels griffon – border terrier – diagnoses – treatment intention

Souhrn

Cílem tohoto příspěvku je představit tříletou zkušenost s prací tří rozdílných plemen psů při canisterapii u dětských pacientů s různými psychiatrickými diagnózami v Dětské psychiatrické léčebně v Opařanech.

Klíčová slova: boxer – bruselský grifonek – border teriér – diagnózy – léčebný záměr

ÚVOD

Dětská psychiatrická léčebna Opařany je největší dětskou psychiatrickou léčebnou v České republice. Léčebna přijímá děti na doporučení dětského psychiatra, psychiatra, dětského lékaře, psychologa, dále překladem z lůžkových zařízení – klinik, nemocnic, léčeben a ve výjimečných případech přijímá bez doporučení odborníka na přání rodiny.

Nabízí strukturovanou a komplexní péči jak pro akutní stavy, tak i pro stavy vyžadující dlouhodobější hospitalizaci. V minulosti převažovaly děti s mentálními defekty a sociální problematikou, ale v současnosti se zařízení orientuje na indikované psychiatrické případy. Léčebna přijímá k léčbě děti s diagnostickým spektrem v celé šíři oboru dětské psychiatrie.

Plemena využívaná pro canisterapii v DPL Opařany

Vzhledem k tomu, že mým velkým koníčkem je kynologie a se svými psy se věnuji všestrannému a v posledních 6 letech i záchranářskému výcviku, také skladba plemen, se kterými při canisterapii pracuji, tomu odpovídá. Dle mých dosavadních zkušeností se skloubení záchranářského směru výcviku právě s canisterapií jeví

jako velmi vhodné. Jedním ze základních požadavků, který je kladen na psa-záchranáře, je jeho kladný vztah k lidem a absolutně neagresivní chování (jakýkoli náznak agresivity v průběhu všech záchranářských zkoušek je trestán okamžitou diskvalifikací) – přičemž tento povahový rys přesně odpovídá nárokům na psa-canisterapeuta.

Canisterapie se v naší republice těší zejména v posledních letech vzrůstajícímu zájmu. Různými zkouškami či testováním povahy prošly desítky či stovky psů, přičemž převažující procento majitelů nikdy canisterapii aktivně neprovádělo a ani provádět nehodlá. Ti, kteří se této práci věnují, jsou nejčastěji majiteli retrívrů. A takové je i obecné povědomí o „pravém canisterapeutickém psu“. Když já představím odborníkům z řad lékařů či psychologů, ale i mnoha kynologům plemena, se kterými se věnuji práci s dětmi, nejčastější reakcí je údiv – jak to, že to není retrívr? Vždyť ten je přece nejlepší. Ráda bych tedy představila naši současnou smečku psích canisterapeutů:

1. NĚMECKÝ BOXER

Catty ze Zámeckého Žerotína alias Any, 7 let
Zkoušky: všestranného výcviku – ZM, ZVV1,

ZVV2, ZPS1

Záchranářské – ZZZ, ZZP 1-3, ZVP 1-3, ZLP 1-3, ZLP-N, ZTV, ZPJ, mezinárodní – RH-E, RH-TA, RH-TB, RH-FLA

Canisterapie: test povahy, Svopap

CHARAKTER

Boxer je oblíben nejen pro svůj elegantní vzhled. V tomto psovi se v dokonalé harmonii snoubí „body and soul“ - jeho atletická postava se pojí s okouzlující povahou. Jeho charakter je dobrácký a upřímný, bez falše a lstivosti. Až příslovečně miluje děti a společné hry s nimi, proto je boxer ideálním rodinným psem. Jeho povaha je čestná; i ve vyšším věku zůstávají boxeré dětsky hraví a milí, okouzlí svou jedinečnou mimikou a mimořádně přátelskou povahou. Dokonale umí vychutnat každou chvilku mazlení a hlazení. Boxeré milují hry s míčkem a s oblibou aportují. Jsou čistotní, takřka nelínají a nemají sklon k nadměrnému štekání. Sebevědomí a velmi vyrovnaná povaha v kombinaci s přiměřeným temperamentem jsou vynikající předpoklady k tomu, aby se boxer stal bezproblémovým a příjemným canisterapeutickým psem.

2. BRUSELSKÝ GRIFONEK

Cilla Red Blues, 3 roky

Zkoušky: všestranného výcviku – Zkouška základní ovladatelnosti

Záchranářské: Zkouška záchranné způsobilosti

Canisterapie: testování povahy, Svopap

CHARAKTER

Grifonek je charakterizován jako malý, takřka dámský psík. Je inteligentní, čínorodý, robustní, kvadratický, elegantní stavby těla i v pohybu. Klenuté čelo, malý nos a velké kulaté oči propůjčují grifonkům nápadný, téměř lidský výraz. Hrubosrstá varieta má nespornou výhodu v tom, že vůbec nelíná. Standard plemene popisuje grifonky jako vyrovnané psy, kteří jsou si vědomi vlastní důležitosti. V malém těle každého grifonka se skrývá velká osobnost a bezedný smysl pro humor. Jsou také bystří a nesmírně citliví, dokážou přesně vystihnout rozpoložení člověka a podle toho se přizpůsobit. Grifonci vyžadují neustálý kontakt s člověkem, potřebují mu být nablízku, být někomu oddáni. Bez dostatku pozornosti strádají. Výstižná je charakteristika: Kdyby mohli, vlezou si do vás. Milují

úzký kontakt s člověkem a mazlení. Nemají rádi, když jsou ignorováni. Z výše uvedeného popisu vyplývá, že canisterapeutická práce grifonky naplňuje a je naprosto v souladu s jejich přirozeností. S využitím grifonků jako canisterapeutických psů mají vynikající zkušenosti v USA i u nás v ČR.

3. BORDER TERIÉR

Alka z hlubocké cihelny alias Laka, 16 měsíců

Zkoušky: záchranářské – Zkouška záchranné způsobilosti, mezinárodní vstupní zkouška RH-E

Myslivost: Zkouška norování

Canisterapie: fena je připravena na testování po dosažení minimálního věkového limitu.

CHARAKTER

Ač vzhledem připomíná pravého vesnického voříška, border teriér je původně ryze pracovní plemeno s dlouhou historií a vynikajícími předpoklady pro lovecké využití, avšak díky jeho povahovým vlastnostem, přizpůsobivosti a velikosti (jeho váha nepřesáhne 9 kg) ho lze označit za ideálního společníka do města, pro sportovně založené rodiny s většími dětmi. Je nenáročný na výživu, péči i výchovu, vyžaduje však bezpodmínečně dostatek pohybu a kontakt s lidmi. Miluje děti a je k nim neuvěřitelně trpělivý. V domě se chová klidně, má velmi příjemnou povahu a každého přichozícího uvítá radostným štěkotem. Je to velmi pracovitý, inteligentní a vytrvalý pes. Milovníci tohoto plemene oceňují jeho výjimečný charakter. Kdo se jednou rozhodne pro border teriéra, už u tohoto plemene zůstane. „Bordík“ je svou podstatou velice houževnatý a zdravý pes, jehož nespornou výhodou je také hrubá srst, která nelíná, tudíž ani při intenzivním mazlení nezanechává stopy ve formě chuchvalců srsti na oděvu.

CANISTERAPIE V PRAXI

DPL Opařany disponuje 200 lůžky pro psychiatrické pacienty ve věku od 3 do 18 let. Klienti jsou rozděleni na jednotlivá oddělení a stanice podle věku a také s ohledem na typ diagnózy a mentální postižení. Do programu canisterapie jsou klienti doporučováni ošetřujícím lékařem a psychologem na základě žádanek, jež slouží k vytýčení terapeutického záměru. Součástí je též poznámka skupinové sestry blíže specifikující cíle ošetrovatelské péče, zvláštnosti chování či oslovování konkrétního pacienta.

Terapeut se pravidelně účastní ranních komunitních setkání na stanicích, kde se má možnost seznámit s pacienty a také diskutovat s lékařem, psychologem a sestrou o posunech v rámci terapie, řešit případné problémy, konzultovat průběh terapií.

Fenu boxera s ohledem na její velikost a živý temperament využívám pro práci s dětmi dorostových oddělení. Celkem zde pracuji s 8 dětmi rozdělenými do dvojic, každá dvojice se účastní canisterapie 1x týdně po dobu 1 hodiny.

Fena bruselského grifonka je svou velikostí velmi vhodná pro děti mladšího školního věku. Tyto děti jsou rozděleny do skupin po třech, celkem pracuji se 4 skupinami po 30 minutách jednou týdně.

Grifonka také využívám na dvou stanicích u klientů s rozsáhlejšími mentálními defekty, tito jsou rozděleni dle věku. Zde se práce přizpůsobuje momentální skladbě pacientů, s některými pracuji individuálně, dosti často je však práce skupinová. Opět docházím na každou stanici jednou týdně na půl hodiny.

Fena border teriéra je využitelná všestranně, takže může zastupovat boxera i grifonka v době hárání, nemoci, březosti či odchovu štěňat.

Nejčastějšími diagnostickými skupinami byli pacienti s:

- poruchami chování a emocí
- poruchou chování socializovanou i nesocializovanou
- hyperkinetickou poruchou chování
- lehkou, střední až těžkou mentální retardací
- deprivacním syndromem
- afektivně labilní, odmítání rodinou, s autistickými rysy, poruchami příjmu potravy, organickou poruchou CNS, obsedantně kompulzivní poruchou, disharmonickým vývojem osobnosti

Léčebným záměrem bylo zejména:

- zlepšení sebeovládání, zklidnění
- rozvoj komunikace s okolím
- emoční podpora, přijetí
- rozvoj jemné i hrubé motoriky
- cvičení koncentrace a vytrvalosti, sebekázně
- získávání pozitivních podnětů pro zvýšení

empatie

- zvýšení sebehodnocení a statutu v kolektivu vrstevníků
- antideprivační působení

KAZUISTIKA č. 1

Jméno: Petr, 15 let

Diagnóza: Poruchy chování a emocí, nerovnoměrný vývoj osobnosti

Terapeutický záměr

Petr byl chlapec z rozvedeného manželství, od 12 let v ústavní výchově s podprůměrnou mentální kapacitou. Bylo u něj diagnostikováno organické poškození CNS typu LMD, poruchy chování rozvinuty na podkladě genetickém, rodinné dysfunkce, výchovné insuficience a citové deprivace. Negativní zkušenosti z rodiny přispěly k uzavřenosti a obranným reakcím vůči okolnímu světu. Vůči vrstevníkům i dospělým byl vzdorovitý, aktivně negativistický. V rámci terapie jsem se nedirektivním způsobem chtěla pokusit o podporu kontaktu s dospělými a prostřednictvím psa i s vrstevníky. Velmi reálně se jevila také možnost rozšíření Petrových zájmů. Setkání probíhala jednou týdně jednu hodinu.

Průběh terapie

V kontaktu se psem (fena boxera Any) Petr nebyl příliš šikovný, avšak byla patrná snaha o to, aby dokázal splnit požadované úkoly. Postupně jsme se dostávali ke správné povelové technice, Petřík přicházel na to, jak se psem jednat, rozšiřovala se i komunikace se mnou. Velký posun nastal zejména ve chvíli, kdy bezdůvodně (neuposlechla jeho nedokonalého povelu) fenu uhodil vodítkem a tím narušil jejich vzájemný vztah. Velmi jej překvapilo, že najednou nic nezmůže omluvou za své jednání (přenesený stereotyp z ústavní komunikace: neadekvátní chování → omluva → pokračování v komunikaci) a bude muset znovu pracovat na získání důvěry feny. Tato epizoda na Petra silně zapůsobila, fena mu svou odtazitou reakcí a chvilkovým odmítáním kontaktu naprosto přirozeným způsobem dala možnost zreflektovat vlastní nepřiměřené jednání a jeho následky. Od této chvíle ustaly jeho, byť ne ve zlém míněné, nadávky jak vůči fence, tak i vůči mně. Petrovi evidentně výcvik psa umocněný tím, že se jednalo o psa záchranářského (velmi silně s námi

prožíval přípravu na závody, živě se zajímal o výsledky, obdivoval získané poháry), zvyšoval sebevědomí a jsem přesvědčena, že tímto stoupala i jeho prestiž v kolektivu stanice. Mnohem lépe dokázal řešit běžné konflikty mezi vrstevníky, výrazně ubylo jeho agresivních a impulzivních reakcí na negativní podněty.

Zhodnocení

S Petrem se nám podařilo vybudovat vztah na vzájemné důvěře. Práce s fenkou, kdy si musel tvrdě vybojovat její poslušnost, pochopit techniku povelů, velmi zvyšovala jeho sebevědomí. Dlouhodobá spolupráce mu pomohla v mnohem samostatnějším jednání se psem, dobře začal chápat význam pochvaly, v jednání se psem se neostýchal pochvalu použít. Dobře také přijímal pochvalu ode mne, postupem času čím dál více dbal mých rad. Pochopil, že mé instrukce nemají sloužit jen k získání autority a dodržování striktních pravidel tak, jak to často vnímají děti s ústavní výchovou, ale že jejich následování mu pomáhá nacházet si cestu ke psu a ke komunikaci s ním. Petr se také velmi autenticky vžil do role psovoda, takže lze předpokládat, že se při našich setkáváních podařilo pootevřít mu dvířka kynologie v tom smyslu, že v budoucnu by se mohl sám stát majitelem psa a „pejskařina“ by mohla být jeho koníčkem.

KAZUISTIKA č. 2

Jméno: Petra, 14 let

Diagnóza: Porucha chování ve vztahu k rodině, obezita, intelekt v normě

Terapeutický záměr

U této dívky byla problémem nedůsledná výchova, výchovné závary, vztahové obtíže s otcem a sestrou. Náhradní forma uspokojování psychických potřeb formou jídla s následnou obezitou. Doma dělala naschvály, zklidňovala se jídlem, docházelo k afektivním záchvatům. Byla nevyrovnaná, tvrdohlavá, neústupná, uzavřená. Neměla kamarády, byla pořád doma, měla komplexy. Neuměla se chovat v kolektivu. Lenoch – každou práci či zábavu hodnotila podle toho, kolik na ni potřebuje energie a co za to bude mít. V zátěžových situacích reagovala neuroticky. Projevovala se neochota k častější verbální komunikaci, oslabené volní vlastnosti. Zájem o těsnější vztahy s vrstevníky byl tlumen jak nesouladem zájmů, tak obavou z odmítnutí

pro nadváhu. Cílem bylo vytváření vlastního sebepojetí, podpora sebevědomí. Setkání jednou týdně po dobu jedné hodiny.

Průběh terapie

Při prvních setkáních byla Petra poněkud zaražená a nemluvná, postupně se však začala otevírat, k rozhovoru bylo ovšem třeba ji vybízet. Spontánně začala hovořit až na téma, jakou rasu psa by si vybrala a proč. Tato otázka ji zajímala, kladla spoustu dotazů a pozorně naslouchala mým odpovědím a názorům. S boxerkou Any navázala velmi přirozený kontakt, i když zpočátku byla také zdrženlivá, bylo třeba ji pobízet k intenzivnějšímu kontaktu. Na Vánoce odjížděla domů s tím, že se jí po našich psech (seznámila se i s Cillou a tehdejšími štěňaty boxerů) bude moc stýskat. Zmínila se také, že když telefonuje s babičkou, ta se nikdy neopomene zeptat, jak se psi mají, znamená to tedy, že o nich doma hovořila. Postupem času Petra občas vyžadovala, abychom se se psy prošli po parku, dbala přitom na to, abychom procházeli kolem chlapeckých stanic a ona přitom vedla boxerku na vodítku. Společně s fenou se nebránila pohybovým aktivitám, přijímala je naprosto přirozeně. Ve vztahu k feně projevovala také přirozenou aktivitu a iniciativu, jednala velmi spontánně, při setkáních bylo patrné celkové uvolnění.

Zhodnocení

Ačkoli své pocity Petra otevřeně příliš nevyjadřovala, bylo patrné, že kontakt se psem ji uspokojoval a na každé setkání se moc těšila. Vyhledávala tělesný kontakt, postupně sama zahajovala se psem společné hry. Když jsme potkali děti z léčebny, dbala, aby to byla právě ona, kdo má boxerku na vodítku, okamžitě se tak stávala přirozeným středem zájmu. Tato pozornost jí zvyšovala prestiž a tím i sebevědomí. Ona sama by si přála mít zlatého retrívra, ačkoli rodiče tomu nebyli asi příliš nakloněni. Myslím, že právě pro Petru by vlastnictví psa (výběr plemene je také vhodný) bylo jednoznačným přínosem, umožnilo by jí snáze navazovat kontakty a zařadit se do určitého společenství. Pes by také uspokojil její citové potřeby, které ona nahrazuje jídlem.

KAZUISTIKA č. 3

Jméno: Sam, 12 let

Diagnóza: Poruchy chování u lehce retardovaného, chronicky deprivovaného chlapce s výraznou formou poškození CNS

S dětmi ze stanice A7 jsem pracovala dvakrát týdně, 30 minut v pondělí a v pátek, a to vždy se skupinkou tří dětí. Pouze v období březosti fenky grifonka jsem pracovala s boxerkou, v tuto dobu byly děti s ohledem na nutnost zklidnění a mnohem výraznějšího soustředění při kontaktu s velkým psem pouze ve dvojici.

Velkou výhodou při kontaktu s větším psem bylo u všech dětí také to, že v programu canisterapie jsou zařazeny dlouhodobě a měly tak možnost zažít si jak některé teoretické zásady v kontaktu se psem, tak i konkrétní dovednosti v zacházení s ním. Mnohem lépe a rychleji se tedy byly schopny adaptovat také na zacházení a jednání se psem velkým, odlišného temperamentu a chování.

Záměr

Chlapec s ústavní výchovou, kde docházelo k výbuchům hrubé agresivity slovní i brachiální, nadměrnému negativismu, jeho projevy byly nepředvídatelné, na nepatrný podnět ohrožoval ostatní děti. Ve skupině dětí byl žárlivý, nesnášenlivý. Nápadná byla vysoká psychická unavitelnost až apatie, byl pomalý a těžkopádný v myšlení, bolestinský. Trpěl noční enurézou s nepravidelnou frekvencí. Osvědčil se klidný přístup s jednoduchým trpělivým vysvětlením situace, jasné instrukce, pak reagoval vstřícně a důvěřivě, dobře spolupracoval. Vyhovoval mu pravidelný, předvídatelný režim bez prudkých neočekávaných změn a výkyvů.

Záměrem při práci se Samem byla především relaxace, citová saturace, citové uvolnění, probuzení kladných emocí.

Průběh terapie

Sam byl ve skupince hochů tím, kdo přirozeně projevoval vůči psům nejvíce ohleduplnosti. Aby neublížil psu, byl ochoten jej komukoli z hochů přenechat a držel se v průběhu našich setkání spíše v pozadí. Musela jsem po celou dobu dbát na to, abych jej nenápadně pobízela ke kontaktu s fenkou, k jejímu vedení na vodítku či pomazlení s ní. Tyto výzvy pak přijímal ochotně a rád a hned se iniciativně do hry

s fenkou zapojoval. Byl nejspokojenější, když jsem pro něj vytvořila atmosféru klidu, kdy si mohl vychutnat nerušený těsný kontakt s fenkou, velmi jej uspokojovalo mazlení a dotýkání se psího těla. V těchto momentech byl velice uvolněný a klidný. Při našich setkáních jsem u Sama nepozorovala problémy se soustředěním, dění okolo fenky jej přirozeně zajímalo, bylo třeba jej však v tomto povzbuzovat, protože měl tendenci držet se spíše v pozadí. Co se týče spolupráce, s tou u Sama nebyl problém ani ve vztahu se mnou ani s ostatními hochy. Jediné momenty, kdy se Sam ohradil, byly ty, kdy některý z hochů nezacházel s Cillou ohleduplně, v těchto případech byl Sam ihned připraven se jí zastat a hochy korigovat – nikoli však hrubým způsobem. Několik setkání s boxerkou Sama sice také do určité míry uspokojovalo, respekt z velkého psa mu však nedovolil společné chvíle si patřičně vychutnat. Myslím, že malá známá fenečka, která vyžadovala spíše jeho ochranu, mu vyhovovala mnohem více.

JAKÁ JE CANISTERAPIE V DĚTSKÉ PSYCHIATRII?

V domově důchodců se dá hovořit o klidném přístupu s cílem aktivizace seniorů, ve stacionáři pro děti s tělesným postižením se velmi pravděpodobně bude jednat o rehabilitaci formou polohování... Na poli dětské psychiatrie se nedá hovořit o jednoznačném přístupu, a to jak vzhledem k velmi širokému spektru diagnóz a projevům s nimi souvisejícím, tak i vzhledem k široké věkové skupině. Naši klienti mají jen zřídka postavení tělesné, jejich problémem je nějakým způsobem postižená psychika či intelekt. Proto se se svými psy snažím především o podporu psychické stránky osobnosti.

Jsem přesvědčena o tom, že nejdůležitějším aspektem canisterapie u dětí s psychiatrickou diagnózou je navázání vztahu. Jejich problémy často pramení právě z nemožnosti či neschopnosti navázat či udržet kvalitní a plnohodnotný vztah k lidem, ať již v rámci rodiny, školy či náhradní ústavní péče. Zvláště u dětí s ústavní výchovou, kde je častou komplikací citová deprivace, je pes vynikajícím prostředkem k otevřeným projevům kladných emocí, které jsou adekvátní formou zvířetem přijímány a samozřejmě opětovány. Dítě tak má možnost získat jasnou odezvu, která má zřetelná a pochoptitelná pravidla, jichž se v běžné mezilidské

komunikaci nedostává nebo jsou pro dítě příliš komplikovaná.

Ačkoli je samozřejmé mít zásobník různých aktivit a nápadů vhodných pro konkrétní klienty, při budování vztahu dětí a psa lze jen těžko striktně požadovat konkrétní výkon a cíl. Každé dítě je individualitou a nelze tudíž trvat na předem stanovených postupech. Naopak je třeba dětem v přítomnosti psa pouze nabízet možnos-

ti společných aktivit, vést je citlivě při jejich kontaktech se psem, ale ony samy musí (lépe řečeno měly by) vyvíjet aktivitu, protože právě prostřednictvím jejich vlastního opravdového zájmu vede cesta k autentickému vztahu.

*** Literatura dostupná u autora příspěvku**

Markéta Nedvědová
marketa.nedvedova.dpl@quick.cz